

Ганна Костенко**ІДЕНТИЧНІСТЬ КОЛОНІЗОВАНОГО:
ВИЗНАТИ НЕ МОЖНА ЗАПЕРЕЧИТИ**

У сучасній українській масовій свідомості, репрезентований мас-медіа, досі є дефіцит широкого суспільного обговорення культурної парадигми Колонія-Імперія в контексті нинішнього соціокультурного стану в Україні. Натомість у соціальних мережах і на сторінках популярних видань наявний військовий конфлікт або активно викреслюється з поля значущості оксюморонно-агресивними спічами мизамір, де напористість риторики дивним чином суперечить голубиному змісту, або замовчується (у супроводі зручної фрази «це все політика»), або зредуковується з втратою змістовної частини: в гіршому випадку, до протистояння двох держав, у кращому – до протиставлення двох народів. Обидві останні парадигми структурних відносин не є такими, що вичерпно, або хоча б більш-менш точно характеризують наявну ситуацію. Бо, у першому випадку, говорять про існуючі нині державні утворення, та ігнорують довгу історію збройних, політичних та культурних протистоянь (від битви під Оршею 500 років тому до таборових повстань у ГУЛАГу), що існували задовго до появи сучасної політичної мапи світу, і, відповідно, до появи сучасних ворогуючих держав. У другому випадку редукції структурування конфлікту по лінії напруги суперечності між двома народами є більш відповідним реальності, але не досить точним, бо при такому вживанні під словом “народ” розуміють не політичну спільноту певної держави, а населення, об’єднане культурно-національними особливостями. Але, з того боку протистояння, ми маємо позаетнічну спільноту, яка, маючи спільну мову та територію, має абсолютно різне етнічне походження, різні релігійно-сакральні орієнтири, расову приналежність, і в якому навіть центральна, державоформуюча нація не має ознак історичної суб’єктності, натомість має ознаки наднаціональної, імперської спільності у вигляді специфічних держав-

ницьких культурів – наприклад, культ «9 мая», космічних подорожей, індустріальної моці, тощо.

Наразі бачимо, що колоніалізм в Україні, і, відповідно, імперський ресентимент колишньої метрополії щодо українських земель – це не лише історичний феномен, а умова, що визначає сучасність і породжує нові конфлікти, в першу чергу військового характеру, тому він вартий дослідницької уваги. До того ж, тема усвідомлення згубної української колоніальної залежності має багату історію, сягаючи до початків формування європейських націй та збігаючись історично з загальносвітовими тенденціями дослідження націй як феномену – так, М. Міхновський [4] писав про українські землі в контексті відносин Колонія-Імперія ще у 1900 році, по слідах «весни народів», що охопила європейські землі у ХІХ сторіччі.

Натомість зараз, навіть в середовищі фахової спільноти є неоднозначність сприйняття понять Колонія-Імперія стосовно відносин Україна – РФ/Радянський Союз/Російська імперія. Як влучно помітила Оксана Забужко ще у 2007 році: «Однак неоторне, сливе міфологічне упередження перед самим терміном «колоніальний» у стосунку до вітчизняних реалій зберігається й надалі (спроби взагалі заперечити колоніальне становище підросійської України як у радянську, так і в дорадянську добу лишаю на боці, розцінюючи їх, у кращому випадку, як вислід термінологічного непорозуміння, у гіршому ж, і далеко частішому, – як дальше тривання в Україні російського імперського дискурсу коштом колаборації певної частини національних еліт» [3, с. 6].

Маємо ще певну інерцію розуміння явища колонія як виключно «заморська територія», коли між метрополією та колонією є чітко визначена і зумовлена межа – територіальна, расова, економічна (мається на увазі порівняно з часом до колоніального стану), культурницька, історично-формаційна, тощо. Важко досягнути, що колоніальні відносини – це не звичний штамп з радянської карикатури, де білий у зірково-смугастому капелюсі протиставляється чорному у блаженській настегновій пов'язці. Проте дослідники вирізняють також і континентальні колоніальні імперії, які не мали морських кордонів з колонією – Російська, Османська, Австро-Угорська, тощо. А щодо японської азійської імперії, яку намагались побудувати в епоху Мейдзі (кінець ХІХ – початку ХХ століття), то колонізовані китайці, в'єтнамці та корейці не мали ніяких расових відмінностей з метрополією. Тому ані расова, ані територіальна спільність/розмежованість не можуть слугувати достатніми ознаками парадигми Імперія-Колонія. Наразі видається можливим

виділити інші ознаки імперського панування.

1. Нееквівалентний обмін між економіками в парадигмі Імперія-Колонія. Саме це у відносинах Британської імперії з підлеглими їй територіями американського континенту було продемонстровано відомою акцією «Бостонського чаювання», та призвело врешті-решт до появи Сполучених Штатів Америки як нової держави. Дослідники [2] економічної історії кажуть, що колоніальне пограбування і колоніальна торгівля у 16-19 ст. були важливим джерелом формування економічної могутності світових імперій, які в подальшому переформатуються в капіталістичні європейські країни. У цьому твердженні важко знайти межу між згаданими методами взаємодії, пограбування або торгівля, бо основа колоніальних економічних відносин – завжди визиск та асиметрія на користь імперської спільноти. Яскравим прикладом з українських реалій є випадок Дашавського родовища, що постачало природний газ у метрополію впродовж багатьох років аж до повного спустошення.

2. Особлива організація управління колонізованих теренів, коли щодо колонізованих земель діють інші правила, інші норми управління, ніж у метрополії; відсутність самостійних форм місцевого самоврядування. Саме про такий стан речей писав правознавець, успішний адвокат свого часу, Микола Міхновський: «Колишній український республіканець має менше прав, ніж нинішній найостанніший московський наймит. Правительство чужинців розпоряджається на території колишньої української республіки наче в завойованій свіжо країні... .. Урядовці з чужинців обсіли Україну і зневажають той люд, на кошт якого годуються» [4]. «На підставі якого права на всіх урядах нашої країни урядовцями призначено виключно росіян (москалів) або змоскалізованих ренегатів?» [4]. У рамках підпорядкування українських земель в складі Радянського союзу, відомим був феномен особливої жорстокості місцевих відділів каральних та силових структур. Можливо, це було зумовлено саме поєднанням у цих установах функцій адміністративного представництва окупаційної адміністрації та виконавчих функцій органів карально-тоталітарного режиму.

3. Мінімально прозорим, а відтак найбільш шкідливим можна назвати наступний метод упокорення колонізованого народу – дискримінація корінного населення у різних сферах життя в масі своїй, натомість, піднесення певних представників до вищих ешелонів, за умов їх максимальної лояльності до імперських інтересів та фактичної ідеологічної денационалізації. Як приклад можна згадати відому імперську тактику часів Катерини II, коли на

фоні повного винищення Запорізької Січі та козацьких вольностей як залишків української правової та військової автономії, відбувалося піднесення канцлера Олександра Безбородька та графа Кирила Розумовського, чиє українське походження та високий придворний статус ніяк не вплинули на загальну дискримінаційну щодо українства імперську політику. Цю проблему еліти, що підноситься з/завдяки народу, але зраджує той таки народ перед обличчям імперської влади, яскраво описує Юрій Шевельов у відомому есеї «Москва, Маросейка» (1954 р.) [5], іменуючи її «комплексом Кочубеївщини» [5, с. 17]. Дослідник називає її серед трьох ключових проблем українства, «трьох страшних ворогів українського відродження» [5, с. 17], які, за думкою Шевельова, є: Москва (персоналіфікація Імперії), український провінціалізм (наслідки колонізації, упослідженість і нав'язаний комплекс меншовартості колонізованого народу), і власне комплекс Кочубеївщини як символ розколотого на зрабовану більшість та наближену до ресурсів зваблену імперією меншість. Саме про таких писав Степан Бандера: «Двері відкриті для тих, хто запродає своє національне я, свою честь, своє знання, вміння, свою творчість, свою працю і кров на службу російській імперії» [1, с. 3] «Большевики намагаються наркотизувати політичне думання українця ілюзією, що через злуку з Росією Україна, український народ, українська людина мають всі можливості широкого росту відкриті, користають з надбав і могутності цілої імперії. Такими ілюзіями, створюваними пропагандою, вони хочуть вбити відчуття і розуміння тієї дійсності, що Україна є тільки колонією Москви» [1, с. 3].

Саме намагання розуміння плину сучасної ситуації конфлікту через дискурс колоніальних відносин має дати дослідникам та спостерігачам максимально інформації про характер, витoki та наслідки цього процесу. Антиколоніальні студії є зазвичай важливими та актуальними для суспільства будь-якої молоді держави, яка нещодавно відкинула рамки імперської спільності. Більш того, саме ступінь артикульованості та вираженості антиколоніального руху в культурі колонізованої нації є запорукою швидкого та відносно безболісного формування як політичної державності на основі деколонізованого народу, так і власне культурної самодостатності того ж народу. Вірно і зворотне – якщо процес виокремлення національного переходить із культурної та політичної площини в сферу тривалого збройного протистояння, то можна зробити висновок, що дискурс антиколоніалізму є/був досі недостатньо вираженим чи замовчуваним з тих чи інших причин.

Наразі, внаслідок специфічної соціокультурної ситуації (стан військового конфлікту з колишньою метрополією) тексти з ознаками цього дискурсу будуть примножуватися, а також актуалізуватися всі ті, що вже написані. Це має бути не тільки викликом для фахової спільноти, яка має задовольнити потребу теоретичного осмислення суспільних процесів, а й матеріалом для громадянського загалу, який може знайти для себе відповіді на актуальні питання саме за допомогою методології постколоніальних студій.

Література:

1. Бандера С. Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс [Електронний ресурс] / С. Бандера. – Режим доступу до ресурсу: <http://qoo.by/3rkm>.

2. Економічна історія / Юхименко П. І., Леоненко Н. М. – К. : Знання-Прес, 2004. – 499 с.

3. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. [Електронний ресурс] / О. Забужко. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.litmir.me/br/?b=199820&p=1>.

4. Міхновський М. Самостійна Україна. [Електронний ресурс] / М. Міхновський. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hainyzhnyk.in.ua/doc2/1900.mihnovski.php>.

5. Шевельов Ю. Триптих про призначення України / Ю. Шевельов ; упоряд. В. Склярова, Т. Данько ; передм. А. Порохівник. – Харків : Видавець Савчук О. О., 2013. – 96 с.